

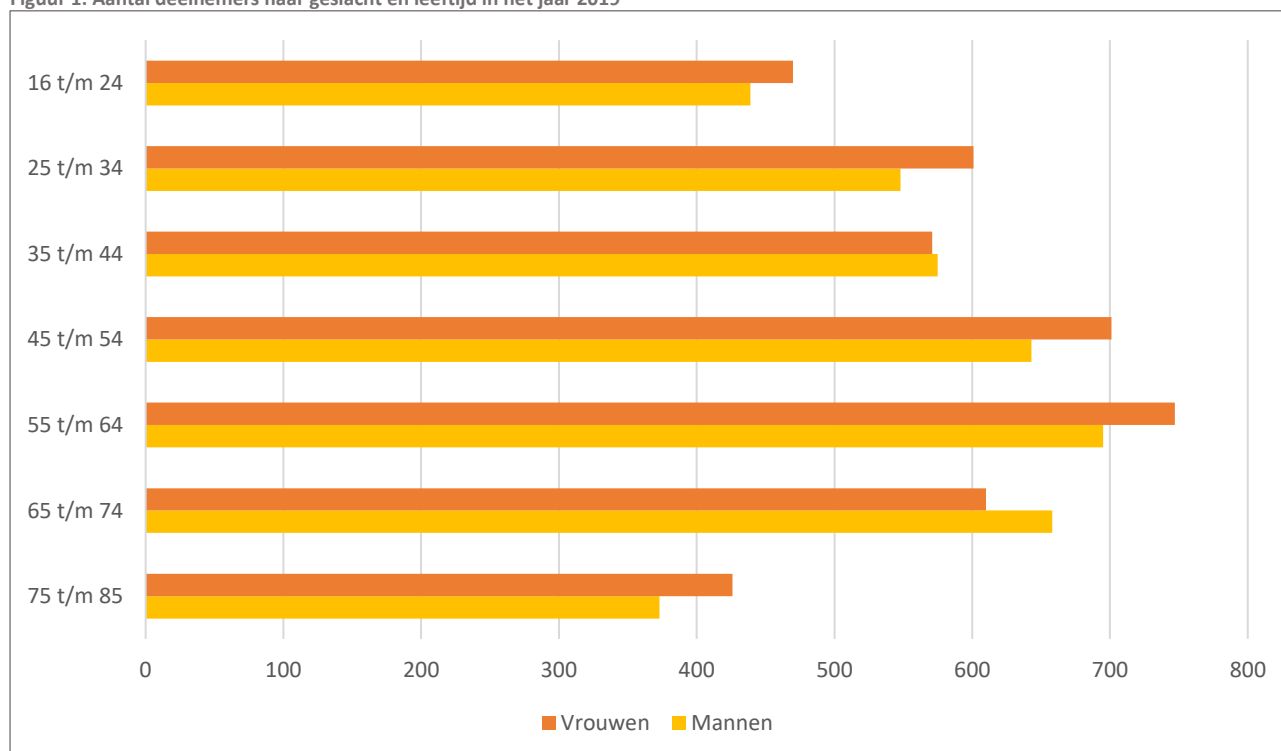
Kerncijfers leefstijlmonitor seksuele gezondheid 2019

Over welke cijfers hebben we het?

In Nederland worden gegevens over de leefstijl van de bevolking verzameld door meerdere thema-instituten die elk op hun eigen terrein werken, zoals roken, drugsgebruik, bewegen, voeding en seksuele gezondheid. Het ministerie van VWS heeft behoefte aan meer efficiëntie en afstemming bij deze gegevensverzameling. Daarom is in 2013 de Leefstijlmonitor (LSM) gestart: een monitoringsysteem voor leefstijl indicatoren.

Sinds 2014 wordt binnen de LSM voor elk leefstijlthema jaarlijks een beperkte set van kerncijfers verzameld door middel van de CBS-gezondheidsenquête (de LSM-K). Daarnaast vinden er aanvullende modules plaats (de LSM-A) waarin één thema breder wordt bevraagd. Rutgers is verantwoordelijk voor de uitvoering van de aanvullende module 'Seksuele gezondheid in Nederland' en (samen met Soa Aids Nederland) voor 'Seks onder je 25ste'. Hiervoor zijn in 2017 voor het laatst data verzameld.

Figuur 1: Aantal deelnemers naar geslacht en leeftijd in het jaar 2019

Deze whitepaper doet verslag van de resultaten van 2019 (Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS i.s.m. RIVM, Rutgers en Soa Aids Nederland, 2019). Het betreft de volgende indicatoren:

- **Seksueel actief:** geslachtsgemeenschap en/of anale seks in de afgelopen 12 maanden.
- **Aantal sekspartners:** meer dan één sekspartner in afgelopen 12 maanden.
- **Losse of betaalde partners:** laatste sekscontact met een losse of betaalde sekspartner.
- **Risico op soa en/of hiv:** 1) meer dan één sekspartner in afgelopen 12 maanden én laatste contact onbeschermd (zonder condoom), 2) laatste sekscontact met losse/betaalde sekspartner én onbeschermd (zonder condoom).
- **Hiv-test:** getest op hiv in afgelopen 12 maanden.
- **Soa-test:** getest op andere soa dan hiv in afgelopen 12 maanden.
- **Pilgebruik:** gebruik anticonceptiepil onder vrouwen van 16-49 jaar die seksueel actief waren in de afgelopen 12 maanden.
- **Anticonceptiegebruik:** gebruik anticonceptie onder vrouwen van 16-49 jaar die seksueel actief waren in de laatste 12 maanden.
- **Risico ongeplande zwangerschap:** vrouwen van 16-49 jaar die geen anticonceptie gebruiken en die niet aangeven dat ze de laatste tijd geen seks hebben gehad, zwanger zijn of willen worden, of onvruchtbaar zijn en/of een onvruchtbare partner hebben.

Voor deze indicatoren wordt gekeken of deze verschillen naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratieachtergrond. Daarnaast wordt gerapporteerd hoe deze kerncijfers zich verhouden tot de kerncijfers uit de voorgaande jaren. Alle verschillen en trends die in de tekst worden beschreven zijn significant ($p < .05$).

De kerncijfers seksuele gezondheid 2019

De hier gepresenteerde cijfers hebben betrekking op 3.931 mannen en 4.126 vrouwen van 16 tot en met 85 jaar (Figuur 1).

Deze groep is representatief voor de totale Nederlandse bevolking. Sommige vragen zijn aan een subgroep voorgelegd en respondenten konden vragen desgewenst ook overslaan. Daardoor verschilt het aantal respondenten per vraag.

Risico op soa en hiv

In dit onderzoek is seks gedefinieerd als geslachtsgemeenschap en/of anale seks. Bijna driekwart van de Nederlanders van 16 tot en met 85 jaar heeft in de afgelopen 12 maanden seks gehad (Tabel 1). Meer mannen (76,3%) dan vrouwen (70,1%) hebben seks gehad en meer mannen (9,2%) dan vrouwen (6,2%) hadden het afgelopen jaar meer dan één sekspartner. Voor 10,5% van de mannen was de laatste sekspartner een losse of betaalde partner. Dat was bij vrouwen minder vaak het geval (6,8%). Iets meer dan de helft van de Nederlanders bij wie het laatste sekscontact met een losse of betaalde partner was, heeft hierbij geen condoom gebruikt (niet in Tabel). Mannen lopen iets vaker risico op hiv/andere soa's: zij hebben 1) vaker meer dan één sekspartner in afgelopen 12 maanden gehad én bij het laatste sekscontact geen condoom gebruikt (6,0%) dan vrouwen (4,2%) en 2) vaker een losse of betaalde laatste sekspartner én daarbij geen condoom gebruikt (3,8%) dan vrouwen (2,4%). Vrouwen deden in het afgelopen jaar wel vaker een soa- of hiv-test dan mannen. In 2018 heeft 4,4% van de Nederlanders van 16 tot en met 85 jaar een hiv-test gedaan en 5,6% een soa-test.

Tabel 1: Kerncijfers naar geslacht (%)

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Seksueel actief	76,3	70,1	73,2
Meer dan één sekspartner	9,2	6,2	7,7
Laatste partner los of betaald*	10,5	6,8	8,7
Meer dan één sekspartner en laatste contact onbeschermd	6,0	4,2	5,1
Laatste partner los/betaald en onbeschermd	3,8	2,4	3,1
Hiv-test	4,4	4,5	4,4
Soa-test	4,9	6,2	5,6
Pilgebruik Δ	n.v.t.	36,5	36,5
Anticonceptiegebruik Δ	n.v.t.	73,8	73,8
Risico ongepland zwanger ΔΔ	n.v.t.	6,6	6,6

*Bij 10,1% van de mannen en 6,8% van de vrouwen was de laatste partner een losse partner. Voor 0,3% van de mannen ($n=8$) en geen van de vrouwen was dit een betaalde partner.

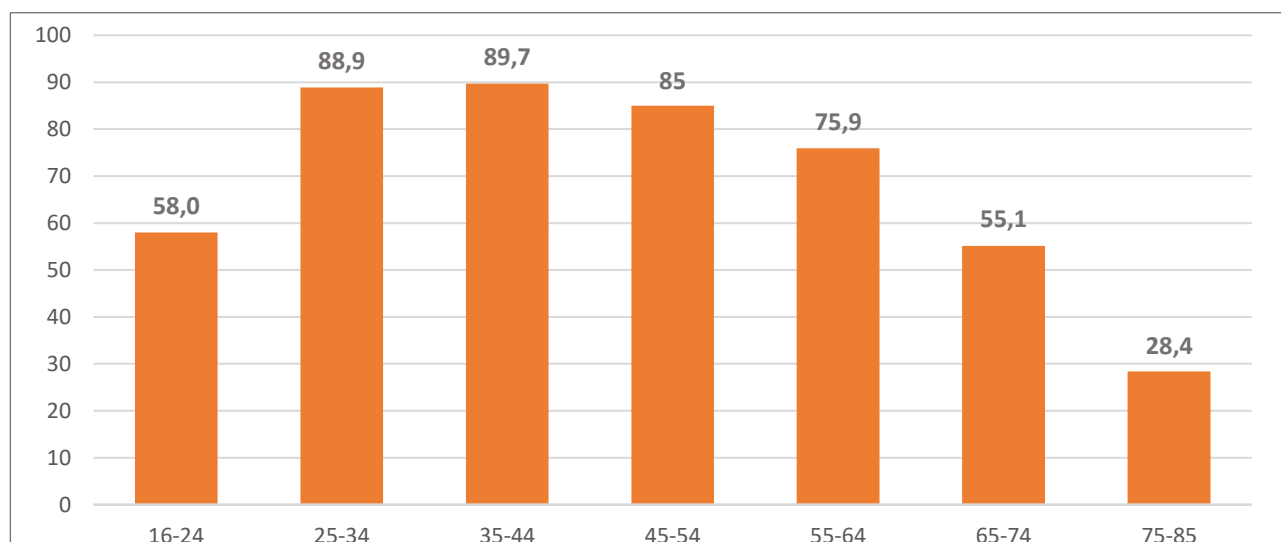
Δ Alleen voor seksueel actieve vrouwen van 16 tot en met 49 jaar; ΔΔ Alleen voor vrouwen van 16 tot en met 49 jaar

Anticonceptiegebruik en risico op ongeplande zwangerschap

Pil- en anticonceptiegebruik is alleen gevraagd aan vrouwen van 16 tot en met 49 jaar die seks hebben gehad in de voorafgaande 12 maanden. Bijna driekwart van deze vrouwen gebruikt een anticonceptiemiddel (bijvoorbeeld de pil, condooms, een spiraal of sterilisatie). Ruim een derde (36,5%) van de seksueel actieve vrouwen van 16 tot en met 49 heeft het afgelopen jaar de anticonceptiepil gebruikt. Van de vrouwen van 16 tot en met 49 jaar loopt 6,6% risico op ongeplande zwangerschap (Tabel 1).

Verschillen tussen groepen

Figuur 2: Seks gehad in afgelopen jaar naar leeftijd (%)

Leeftijdverschillen in seksuele activiteit

Iets meer dan de helft van de 16 tot en met 24-jarigen hebben geslachtsgemeenschap en/of anale seks gehad in de afgelopen 12 maanden (Figuur 2). Mensen van 25 tot en met 34 jaar en mensen van 35 tot en met 44 jaar zijn het vaakst seksueel actief. Ruim 89% van de Nederlanders in deze twee groepen heeft het afgelopen jaar geslachtsgemeenschap en/of anale seks gehad. Seksuele activiteit loopt in de oudere leeftijdsgroepen terug. De oudste groep was het minst seksueel actief. Ruim 28% van de 75-plussers had het afgelopen jaar geslachtsgemeenschap en/of anale seks. De lagere seksuele activiteit heeft deels te maken met het verliezen van een partner: twee derde (65,8%) van de gehuwde 65 tot en met 74-jarigen en bijna de helft (46,5%) van de gehuwde 75-plussers is seksueel actief. Ook is bekend dat geslachtsgemeenschap en/of anale seks op latere leeftijd vaak vervangen worden door andere vormen van seks.

Tabel 2: Kerncijfers naar leeftijd (%)

	16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85
Meer dan één sekspartner	17,1	13,8	5,9	6,8	3,4	1,5	0,4
Laatste partner los of betaald	26,0	12,2	4,6	5,5	4,2	3,5	5,5
Meer dan één sekspartner en laatste contact onbeschermd	11,9	7,3	4,0	5,2	2,9	1,2	0,2
Laatste partner los/betaald en onbeschermd	7,6	4,4	1,8	2,6	1,9	1,2	1,0
Hiv-test	6,2	9,8	6,2	3,7	2,3	0,5	0,2
Soa-test	11,3	13,2	6,6	3,3	1,8	0,5	0,2
Pilgebruik Δ	65,2	36,0	25,5	23,6			
Anticonceptiegebruik Δ	89,1	69,8	70,2	70,2			
Risico ongeplande zwangerschap $\Delta\Delta$	2,8	7,0	10,5	6,0			

Δ Alleen voor seksueel actieve vrouwen van 16 tot en met 49 jaar; $\Delta\Delta$ Alleen voor vrouwen van 16 tot en met 49 jaar

Leeftijdverschillen in risico op soa en/of hiv en ongeplande zwangerschap

Jongeren van 16 tot en met 24 jaar lopen in vergelijking met oudere leeftijdsgroepen het meeste risico op soa en/of hiv (Tabel 2). Van deze jongste leeftijdsgroep had 17,1% meer dan één sekspartner in het afgelopen jaar en voor ruim een op de vier was de laatste sekspartner een losse of betaalde partner. Een op de tien 16 tot en met 24-jarigen had in de afgelopen 12 maanden meer dan één sekspartner gehad én gebruikte bij het laatste sekscontact geen condoom. Voor meer dan 7% van deze jongste leeftijdsgroep was de laatste partner een losse of betaalde partner én werd met deze partner geen condoom gebruikt. Onder 25- tot en met 34-jarigen is de groep die zich heeft laten testen op hiv en/of andere soa's het grootst. In deze leeftijdsgroep deed ongeveer een op de acht (13,2%) een soa-test en een op de tien (9,8%) een hiv-test in de laatste 12 maanden. Seksueel actieve vrouwen van 16 tot en met 24 jaar maken het meest gebruik van een anticonceptiemethode (89,1%) in vergelijkingen met de oudere leeftijdsgroepen. Vrouwen van 16 tot en met 24 jaar lopen daardoor ook minder risico op een ongeplande zwangerschap dan vrouwen uit oudere leeftijdsgroepen.

Verschillen naar migratieachtergrond

Er is nauwelijks verschil tussen mensen met een Nederlandse, westerse of niet-westerse achtergrond wat betreft seksueel actief zijn geweest in het afgelopen jaar (Tabel 3). Van de mensen met een niet-westerse migratieachtergrond heeft 8,1% meer dan één sekspartner in het afgelopen jaar gehad. Dit verschilt maar weinig van mensen met een westerse migratieachtergrond. Mensen met een Nederlandse achtergrond hebben minder vaak meerdere sekspartners gehad (7,5%). Bij 8,8% van de mensen met een westerse migratieachtergrond was de laatste sekspartner een losse of betaalde partner. Bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond was dit 10,2% en bij mensen met een Nederlandse achtergrond 8,5%. Het aantal mensen dat risico loopt op een soa verschilt nauwelijks tussen mensen met een Nederlandse achtergrond en mensen met een migratieachtergrond. Mensen met een Nederlandse achtergrond lieten zich het afgelopen jaar het minst vaak testen op hiv en andere soa's. Pil- en anticonceptiegebruik onder vrouwen van 16 tot en met 49 jaar met een niet-westerse achtergrond is iets lager dan bij vrouwen met een Nederlandse of westerse achtergrond. Vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond lopen het meeste risico (8,7%) en vrouwen met een Nederlandse achtergrond het minste risico (6,1%) op een ongeplande zwangerschap.

Tabel 3: Kerncijfers naar migratieachtergrond (%)

	Autochtoon	Westers	Niet-Westers
Seksueel actief	73,5	72,4	72,3
Meer dan één sekspartner	7,5	8,4	8,1
Laatste partner los of betaald	8,5	8,8	10,2
Meer dan één sekspartner en laatste contact onbeschermd	5,2	5,3	4,4
Laatste partner los/betaald en onbeschermd	3,2	2,8	2,6
Hiv-test	3,7	4,8	9,1
Soa-test	5,1	6,3	8,4
Pilgebruik Δ	38,1	35,3	28,7
Anticonceptiegebruik Δ	76,4	73,5	60,2
Risico ongepland zwanger $\Delta\Delta$	6,1	7,4	8,7

Bij mensen met een migratieachtergrond is tenminste één van de ouders buiten Nederland geboren. Westerse landen zijn de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika of Oceanië, en Indonesië en Japan. Niet-westerse landen zijn de landen in Afrika, Latijns-Amerika of Azië (exclusief Indonesië en Japan), en Turkije. Wanneer het geboorteland van vader en moeder verschillend is, is het geboorteland van moeder leidend. Δ Alleen voor seksueel actieve vrouwen van 16 tot en met 49 jaar. $\Delta\Delta$ Alleen voor vrouwen van 16 tot en met 49 jaar.

Verschillen naar opleidingsniveau

Opleidingsniveau is gemeten door te vragen naar de hoogst afgeronde opleiding. Veel 16 tot en met 24-jarigen volgen nog een opleiding. Daarom is deze groep voor de verschillen naar opleidingsniveau buiten beschouwing gelaten. Minder laagopgeleiden dan midden- en hoogopgeleiden zijn seksueel actief. Ook had deze groep minder vaak twee of meer sekspartners in het laatste jaar. Het percentage mensen bij wie de laatste sekspartner een losse of betaalde partner was verschilt niet veel tussen laag-, midden- en hoogopgeleiden.

Midden- en hoogopgeleiden hebben zich in de afgelopen 12 maanden vaker laten testen op hiv en andere soa's. In alle groepen gebruiken ongeveer evenveel vrouwen van 25 tot en met 49 jaar anticonceptie. Het risico op ongeplande zwangerschap is ook ongeveer even hoog voor de verschillende opleidingsniveaus. Omdat het gemiddelde opleidingsniveau onder ouderen aanzienlijk lager is dan onder jongeren, is in deze analyses gecontroleerd voor leeftijd. Na controle voor leeftijd vielen de verschillen voor meer dan één sekspartner in de afgelopen 12 maanden, pilgebruik en anticonceptie weg. De verschillen in seksuele activiteit en het laten testen op hiv en soa's bleven ook na controle voor leeftijd bestaan.

Tabel 4: Kerncijfers naar opleidingsniveau onder 25-85 jarigen (%)

	Laag	Midden	Hoog
Seksueel actief	62,0	78,6	81,5
Meer dan één sekspartner	3,5	6,0	8,3
Laatste partner los of betaald	5,8	6,8	6,6
Meer dan één sekspartner en laatste contact onbeschermd	2,4	4,2	4,8
Laatste partner los/betaald en onbeschermd	2,0	2,9	2,0
Hiv-test	2,5	4,0	5,1
Soa-test	2,6	4,6	6,1
Pilgebruik Δ	31,6	31,9	27,2
Anticonceptiegebruik Δ	71,1	68,2	71,7
Risico ongepland zwanger $\Delta\Delta$	7,5	8,1	8,2

Laag = basisonderwijs, vmbo, mbo1, avo onderbouw; Midden = havo, vwo, mbo2, 3 en 4; Hoog = hbo, wo

Δ Alleen voor seksueel actieve vrouwen van 25 tot en met 49 jaar.

$\Delta\Delta$ Alleen voor vrouwen van 25 tot en met 49 jaar

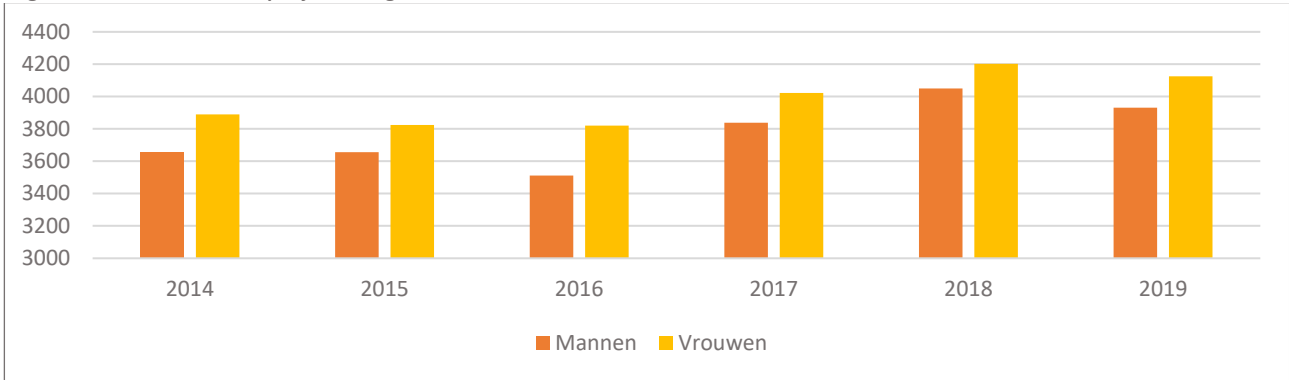
Verschuivingen in de periode 2014-2019

De hier gepresenteerde kerncijfers hebben betrekking op de verschillende groepen Nederlanders die van 2014 tot en met 2019 hebben deelgenomen aan de CBS-gezondheids-enquête (Figuur 3).

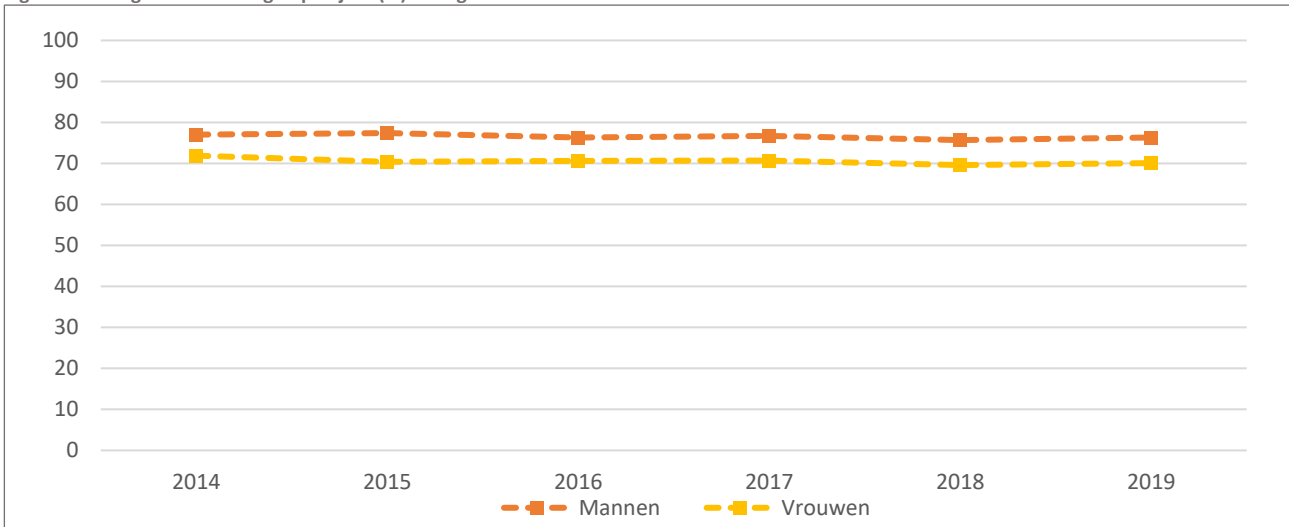
In de periode 2014-2019 zijn er geen verschuivingen te zien in het percentage mannen en vrouwen dat seksueel actief is (gedefinieerd als geslachtsgemeenschap en/of anale seks hebben gehad in de afgelopen 12 maanden) (Figuur 4). Onder mannen is de groep die seksueel actief is steeds iets groter dan bij vrouwen. Ook het percentage mannen dat het laatste jaar meer dan één sekspartner heeft gehad is nagenoeg stabiel gebleven, terwijl bij vrouwen een lichte stijging te zien is over de jaren heen (Figuur 5). Bij zowel het percentage mannen en vrouwen voor wie de laatste sekspartner een losse of betaalde partner was (Figuur 6) en het percentage vrouwen voor wie de laatste sekspartner een los en onbeschermd contact was (Figuur 7)* is de situatie ook nagenoeg stabiel gebleven. Alleen bij het percentage mannen voor wie de laatste sekspartner een los en onbeschermd contact was is er over de jaren heen een lichte stijging te zien. Het percentage vrouwen dat een hiv test heeft gedaan is in de afgelopen jaren iets kleiner geworden (Figuur 8). Bij mannen is wat dit betreft geen verschil te zien. Bij zowel mannen als vrouwen zijn er geen verschuivingen te zien in het percentage dat een soa test heeft gedaan (Figuur 9). Het percentage pil- en anticonceptiegebruikers bleef onder seksueel actieve vrouwen van 16 tot en met 49 jaar nagenoeg gelijk (Figuur 10). Door een trendbreuk veroorzaakt door gewijzigde vraagstelling in het geschatte risico op ongeplande zwangerschap, worden voor deze indicator geen trends weergegeven.

*Voor het bepalen van het risico op soa en/of hiv is in deze vergelijking enkel gebruik gemaakt van de indicator 'laatste sekscontact met losse/betaalde sekspartner én onbeschermd (zonder condoom)'. De indicator 'meer dan één sekspartner in afgelopen 12 maanden én bij laatste partner onbeschermd (zonder condoom)' is pas vanaf 2016 in kaart gebracht. Om deze reden zijn trends op basis van deze cijfers niet in dit rapport opgenomen

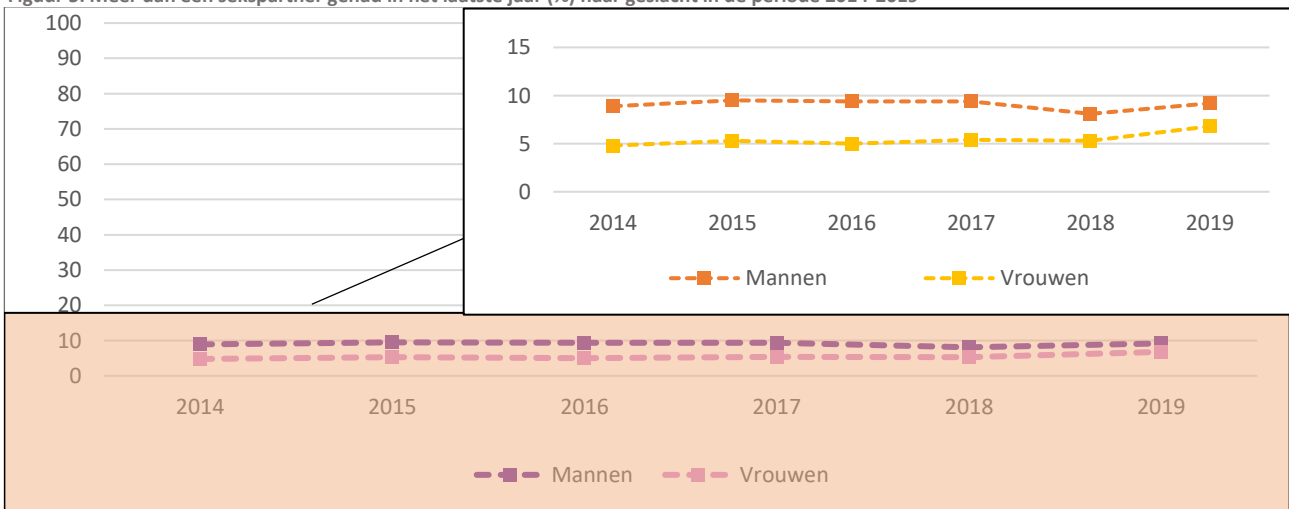
Figuur 3: Aantal deelnemers per jaar naar geslacht

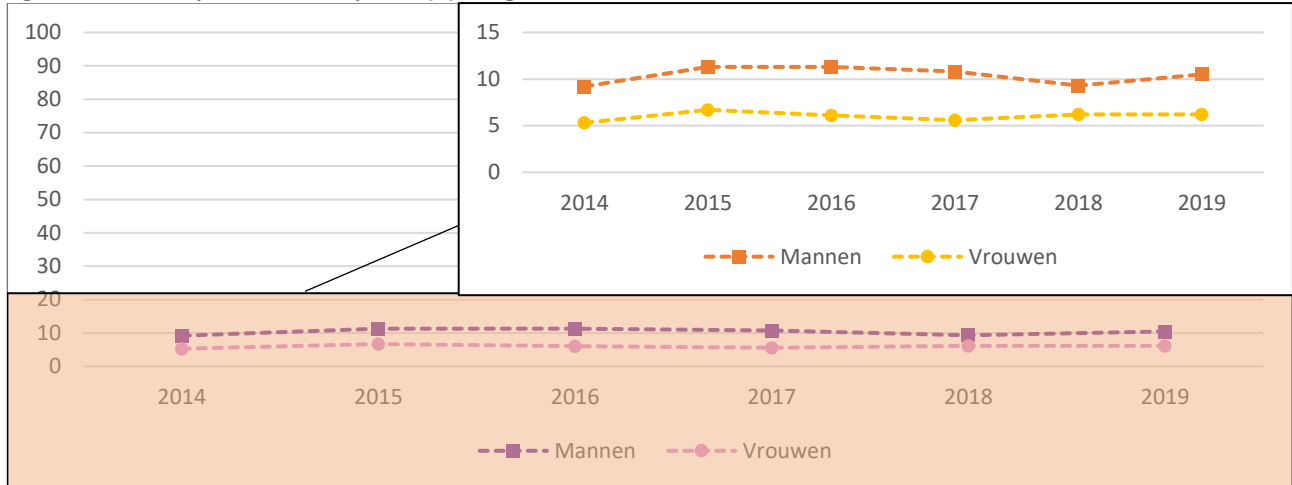
Figuur 4: Seks gehad in het afgelopen jaar (%) naar geslacht van 2014-2019

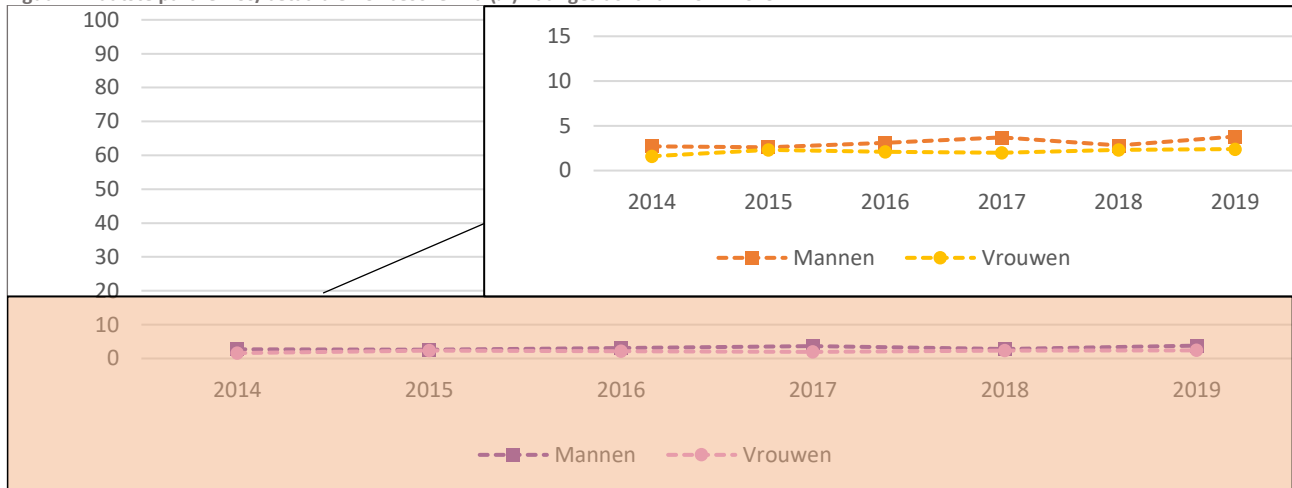
Figuur 5: Meer dan één sekspartner gehad in het laatste jaar (%) naar geslacht in de periode 2014-2019

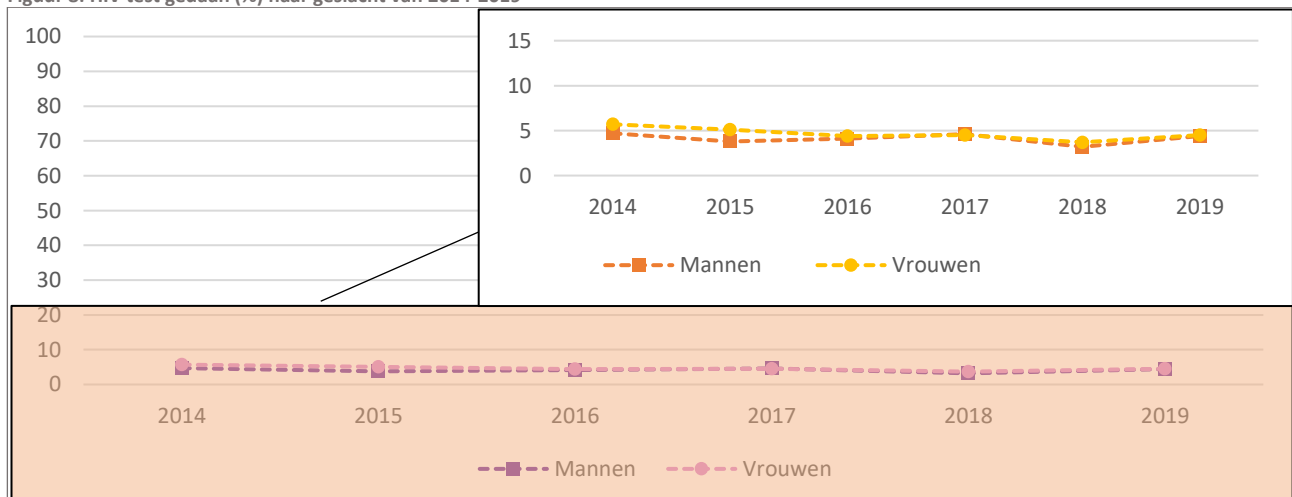
Figuur 6: Laatste sekspartner een losse partner (%) naar geslacht van 2014 – 2019

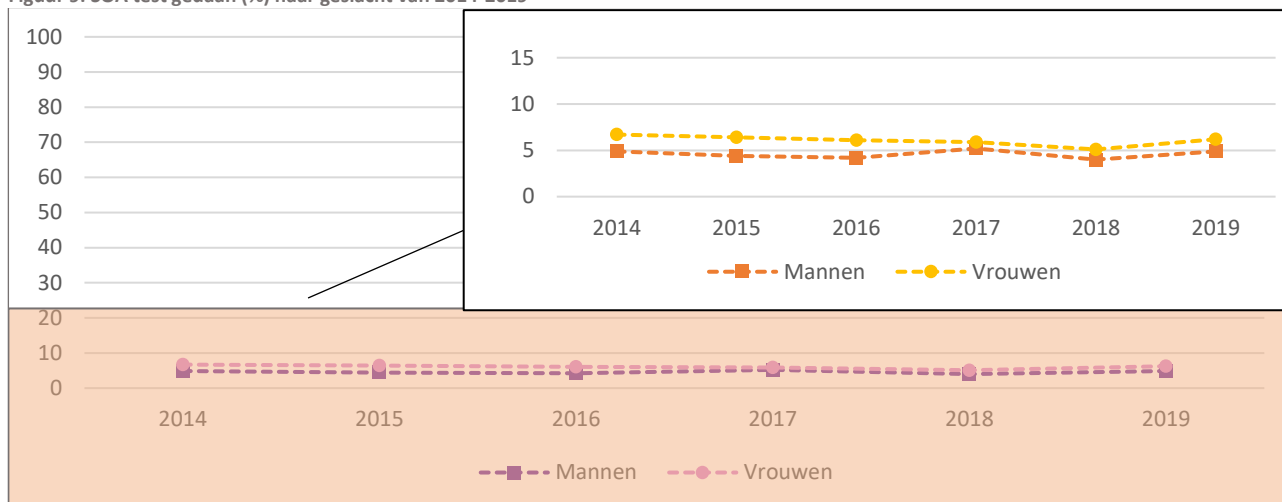
Figuur 7: Laatste partner los/betaald en onbeschermd (%) naar geslacht van 2014-2019

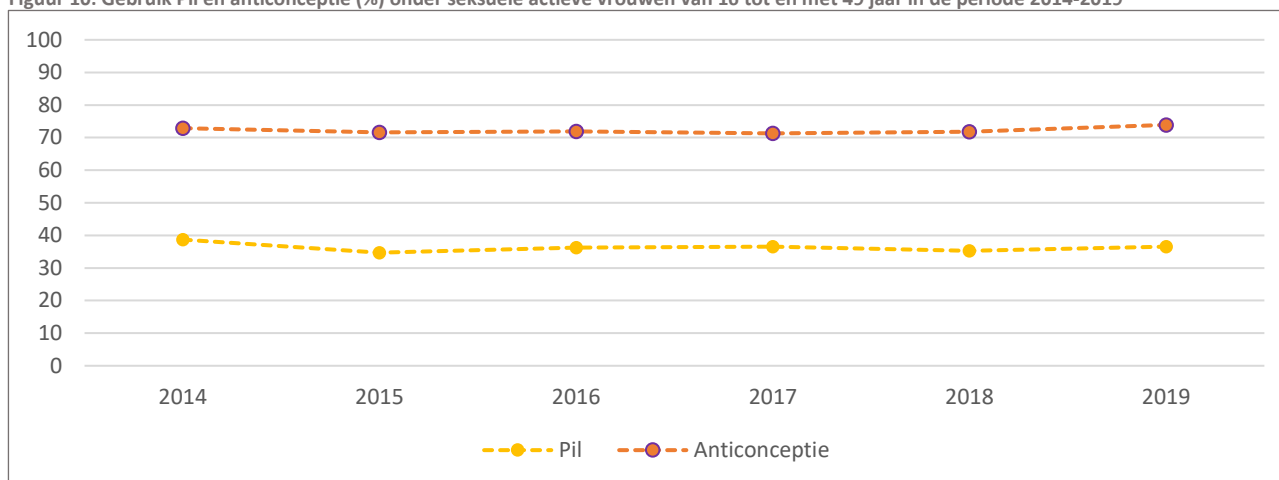
Figuur 8: HIV test gedaan (%) naar geslacht van 2014-2019

Figuur 9: SOA test gedaan (%) naar geslacht van 2014-2019

Figuur 10: Gebruik Pil en anticonceptie (%) onder seksuele actieve vrouwen van 16 tot en met 49 jaar in de periode 2014-2019

Belangrijkste conclusies

- Bijna driekwart van de Nederlanders van 16 tot en met 85 jaar heeft in de afgelopen 12 maanden geslachtsgemeenschap en/of anale seks gehad.
- Van de onderzochte achtergrondkenmerken is leeftijd de belangrijkste voorspeller van seksuele activiteit: drie op de tien 75-plussers hebben het afgelopen jaar seks gehad, tegenover negen op de tien 25- tot en met 44-jarigen.
- Drie tot vijf procent van de Nederlanders liep bij het laatste sekscontact een verhoogd risico op hiv en/of andere soa's door onbeschermd seks met een losse of betaalde partner. Dit risico is het grootst onder 16 tot en met 24-jarigen.
- Mensen van 25 tot en met 34 jaar laten zich het vaakst testen op hiv (9,8%) of andere soa's (13,2%). Ook laten mensen met een niet westerse-migratieachtergrond zich vaker testen op hiv (9,1%) en andere soa's (8,4%) dan mensen zonder migratieachtergrond (3,7% hiv; 5,1% andere soa's).
- Van de vrouwen van 16 tot en met 49 jaar loopt 6,6% risico op een ongeplande zwangerschap. Dit risico is het grootst in de leeftijdsgroep 35 - 44 jaar (10,5%).
- In de periode 2014-2019 zijn de meeste kerncijfers seksuele gezondheid nagenoeg stabiel gebleven. Het percentage vrouwen dat meer dan één sekspartner heeft gehad en het percentage mannen voor wie de laatste sekspartner een los en onbeschermd contact was is licht gestegen. Vrouwen lieten zich iets minder vaak testen op hiv.

Kanttekeningen

In dit overzicht zijn de kerncijfers seksuele gezondheid uit de leefstijlmonitor gepresenteerd (Gezondheidsenquête/ Leefstijlmonitor, CBS i.s.m. RIVM, Rutgers en Soa Aids Nederland, 2018). Hierin zijn seksueel gedrag, het risico op hiv en andere soa's en ongeplande zwangerschap opgenomen.

Bij deze kerncijfers is een aantal kanttekeningen te plaatsen:

- Seks is gedefinieerd als 'geslachtsgemeenschap en/of anale seks'. Als deze definitie niet aansluit bij de eigen ervaringen van respondenten, kunnen deze hier mogelijk ook andere vormen van seks onder hebben verstaan. Als dit het geval is, is het risico op soa's inclusief hiv mogelijk te hoog ingeschat in deze whitepaper, omdat er bij sommige vormen van seks geen risico bestaat op hiv of andere soa's.
- Anderzijds kan het zijn dat respondenten geen onveilige geslachtsgemeenschap en/of anale seks met een losse of betaalde partner hebben gehad, maar wel andere vormen van seks waarbij een risico op soa's bestaat (bijv. orale seks). Dit zou geleid kunnen hebben tot een te lage inschatting van het risico op soa's in deze whitepaper.
- Binnen een vaste relatie bestaat ook een risico op het oplopen van hiv en/of een andere soa, bijvoorbeeld wanneer de vaste partner ook losse contacten zonder condoom heeft gehad. Ook dit zou geleid kunnen hebben tot een te lage inschatting van het risico op hiv en andere soa's in deze whitepaper.
- In deze whitepaper is bij vrouwen van 16 tot en met 49 jaar die geen anticonceptie gebruiken, ingeschat dat zij risico lopen ongepland zwanger te raken wanneer zij niet aangeven dat dit is omdat ze a) de afgelopen tijd geen seks hebben gehad, b) zwanger zijn of proberen te worden of c) zelf onvruchtbaar zijn of d) een onvruchtbare partner hebben. Vrouwen die het hokje 'andere reden' hebben aangekruist zijn hier gerekend tot de groep die risico loopt op een ongeplande zwangerschap. Het kan echter niet worden uitgesloten dat deze vrouwen toch een reden hebben die het risico op zwangerschap uitsluit, die zij niet kunnen plaatsen in de eerder genoemde categorieën. Dit kan geleid hebben tot een overschatting van het percentage vrouwen dat het risico loopt op een ongeplande zwangerschap.
- Daarnaast is in het schatten van het risico op ongeplande zwangerschap geen rekening gehouden met de afnemende vruchtbaarheid met het ouder worden. Dit kan geleid hebben tot een overschatting van het risico op een ongeplande zwangerschap in de oudere groep vrouwen (met name in de groep vrouwen van 40 tot en met 49 jaar).
- Anderzijds weten we dat vrouwen die anticonceptie gebruiken, ook ongepland zwanger kunnen raken. Twee van de vijf vrouwen die in 2016 ongepland zwanger waren, gaven aan dat ze wel anticonceptie gebruikten (Seksuele Gezondheid in Nederland/Leefstijlmonitor: Rutgers i.s.m. RIVM, 2017). Het gaat er dus niet alleen om of iemand anticonceptie gebruikt, maar ook of dit goed gebeurt. Dit kan tot gevolg hebben dat het risico op ongeplande zwangerschap te laag wordt ingeschat in deze whitepaper.

Colofon

“Kerncijfers Leefstijlmonitor seksuele gezondheid 2019” is een gezamenlijke uitgave van Rutgers en Soa Aids Nederland.

Vragen of opmerkingen over deze whitepaper?
Neem contact op met de afdeling Communicatie van Rutgers via
communicatie@rutgers.nl

© Rutgers en Soa Aids Nederland 2021

Rutgers

SOAIDS
Nederland